

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ УНІТАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Анотація Розроблено поетапну методику оцінки ефективності управління державними унітарними підприємством з використанням методів рангової статистики, визначенням еталонного та фактичного порядку показників, які впливають на остаточний показник ефективності.

Summary This article is about diagnostic of effectiveness government enterprises with using rang statistic. The approach provides the capability to evaluate and to detect the etalon and fact record, that influence on result.

Ключові слова: державний сектор економіки, унітарні державні підприємства, ефективність управління, методи рангової статистики.

Вступ Державний сектор економіки (ДСЕ) України в даний момент часу представляє собою сукупність групувань господарюючих суб'єктів, які якісно відрізняються один від одного [2, 3]. Тому єдність з точки зору управлінського підходу і оцінки ефективності управління об'єктами існують тільки всередині групувань, на які розподіляється ДСЕ. Традиційно показниками ефективності виступають фінансові показники і коефіцієнти з аргіогі встановленими обмеженнями [1; 4; 5]. Особливість таких показників полягає в тому, що їх складно подати комплексно, тому часто вони розраховуються відносно окремих процесів, явищ і результатів.

Діюча на сьогоднішній момент методологія оцінки ефективності діяльності об'єктів господарювання ДСЕ, що відбита в указі Міністерства економіки і європейської інтеграції України та ФДМУ № 375/2298 від 18 грудня 2003 року «Про затвердження критеріїв ефективності управління суб'єктами господарювання державного сектора економіки» [7, 230-233], а також «Методичні рекомендації до використання критеріїв ефективності управління суб'єктами господарювання державного сектора економіки» (zareєстровано в Міністерстві юстиції під номером 1268/8589) від 30 грудня 2003 року [6] при її дослідженні показала, що для використання даних нормативних критеріїв і методичних рекомендацій з їхнього застосування, як однієї з основ побудови концепції формування структури ДСЕ та управління ним, існують деякі перешкоди.

Слід відмітити, що залишаються відкритим питання, яким чином ефективність управління держаними організаціями на мікрорівні буде визначати ефективність діяльності макрорівня ДСЕ. Звідси, методологія оцінки ефективності управління, яка б відповідала на запити сформовані практикою функціонування державних організацій повинна базуватись на основі системного підходу. І якщо використовувати в якості інформації традиційні показники діяльності організацій ДСЕ, то можна запропонувати метод формування динамічного параметру (нормативної системи показників).

Постановка задачі Сформувати систему показників в режимі динамічного нормативу та провести оцінку ефективності управління держаним унітарним підприємством.

Методологія За методологічну основу автор використав системний підхід аналізу існуючої нормативної бази по визначенню ефективності управління ДСЕ та методи рангової статистики для проведення її оцінки.

Результати дослідження Для оцінки функціонування організації ДСЕ необхідно оцінити режим її діяльності. В залежності від вимог, які представлені до різноманіття результатів діяльності, складається уявлення про найкращий (еталонний) режим роботи, при цьому тактичному режимі роботи організацію оцінюються порівняно з еталоном.

Теоретичні аспекти використання даної методики були описані автором в статті „Моделі оцінювання ефективності управління державним сектором” [3, 60-61]. В даному дослідженні пропонується система показників для державних унітарних підприємств та практичне її використання в режимі динамічного нормативу (ДН) (див.табл.1).

Таблиця 1

Система показників ДН для державних унітарних підприємств

Позначення	Сутність показника	Спосіб визначення
$\Delta БД$	Динаміка бюджетних доходів від підприємства в поточному році порівняно з базисним з урахуванням виконання планових показників	$\Delta БД = \frac{БД_{\phi}^n}{БД_n^n} \div \frac{БД_{\phi}^{\sigma} \tau_t}{БД_n^{\sigma}} \cdot 100\%$
$\Delta ВР$	Динаміка виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в поточному році порівняно з базисним з урахуванням виконання планових показників	$\Delta ВР = \frac{ВР_{\phi}^n}{ВР_n^n} \div \frac{ВР_{\phi}^{\sigma} \cdot \gamma_t}{ВР_n^{\sigma}} \cdot 100\%$
$\Delta ВП$	Динаміка витрат на утримання персоналу підприємства в поточному році порівняно з базисним, враховуючи виконання планових завдань	$\Delta ВП = \frac{ВП_{\phi}^n}{ВП_n^n} \div \frac{ВП_{\phi}^{\sigma}}{ВП_n^{\sigma}} \cdot 100\%$
$\Delta АП$	Динаміка чистих активів підприємства в	$\Delta АП = \frac{АП_n \tau_t}{АП_{\sigma}} \cdot 100\%$

ΔPPP	поточному році порівняно з базисним Динаміка середньо облікової чисельності персоналу підприємства в поточному та базисному році	$\Delta PPP = \frac{PPP_n}{PPP_\phi} \cdot 100\%$
--------------	---	---

Зміст показників наведених в таблиці 1

$БД_\phi^n$ - фактичні бюджетні доходи поточного періоду; $БД_n^n$ - планові бюджетні доходи поточного періоду;
 $БД_\phi^\phi$ - фактичні бюджетні доходи базисного періоду; $БД_n^\phi$ - планові бюджетні доходи базисного періоду; τ_t - індекс інфляції за аналізований період; $ВР_\phi^n$ - фактична виручка від реалізації в поточному періоді; $ВР_n^n$ - планова виручка від реалізації в поточному році; $ВР_\phi^\phi$ - фактична виручка від реалізації в базисному періоді; $ВР_n^\phi$ - нова виручка від реалізації в базисному періоді; γ_t - індекс цін за аналізований період;
 $АП_n$ - чисті активи підприємства в поточному періоді; $АП_\phi$ - чисті активи підприємства в базисному періоді; $ЧП_n$ - середньооблікова чисельність працюючих в поточному періоді; $ЧП_\phi$ - середньооблікова чисельність працюючих в базисному періоді.

Встановлення даного еталонного порядку змін показників в табл.1 обумовлено наступним. На першому місті розташовуються показники соціально – економічного ефекту діяльності державних унітарних підприємств (бюджетний дохід), на другому – показники забезпечення населення різними товарами (роботами, послугами), на третьому – сукупні витрати підприємства на утримання персоналу як показник соціальної захищеності робітників (пріоритети соціальної значимості над економічною ефективністю обліку в даному випадку первинності зростання середньої заробітної плати в порівнянні з ростом вартості майна (чистих активів), на четвертому місті - показник майнового стану підприємства та на п'ятому – чисельність персоналу. Даний показник займає останнє місце за двома причинами: по-перше, зростання продуктивності праці повинен випереджати темп росту заробітної плати, по-друге, з точки зору соціальної ефективності важливо забезпечити не просто зайнятість персоналу, а рівень доходу, який дозволяє відтворювати людський капітал в розширеному режимі).

Основу методики побудови ДН складає метод рангової оцінки ефективності. ДН впорядковує різні показники діяльності організації шляхом надання їм відповідних закономірностей відношення темпів їх росту. Чим вище повинен бути темп росту одного показника по відношенню до темпу росту інших, тим вище його ранг.

В побудованому таким чином ДН закладено, що у випадку фактичного значення зростання показників будуть відноситись у порядку їх значимості в ДН, то в цьому випадку будуть підвищуватись умови ефективності. Задача чисельної оцінки ефективності зводиться до оцінки співвідношень між оптимальною та фактичною величинами зростання показників, що увійшли в динамічний норматив

Апробації теоретичних тверджень проводиться на прикладі Київського казенного експериментального протезно-ортопедичного підприємства. Дане

підприємство входить до виробничого об'єднання „Укрпротез”, яке складається з 15 підприємств державної форми власності та 30 підприємств іншої форми власності, що виготовляють весь спектр технічних засобів реабілітації відповідно до затвердженої Мінпраці Номенклатури технічних засобів реабілітації. При цьому використовуються звіт про фінансові результати, баланс підприємства, та показники використання фінансових планів за період 2005 та 2006 рр. Для розрахунків показники 2005 р. вважалися базовими, 2006 р. – поточними. Відповідно до табл.1 отримуємо наступні результати, що відображені в табл.2

Таблиця 2

Рангові значення показників динамічного нормативу в еталонному та фактичному режимі для державного унітарного підприємства

Показник	Значення показника, %	Еталонний ранг*	Фактичний ранг	γ_i^{**}	γ_i^2
$\Delta БД$	133,5	1	1	0	0
$\Delta ВР$	94,9	2	4	-2	4
$\Delta ВП$	84	3	5	-2	4
$\Delta АП$	97,1	4	3	1	1
$\Delta ПП$	107,8	5	2	3	9

* ранг 1 присвоюється найбільшому значенню

** γ_i - різниця між парами рангів для і-го показника

Для відмінності фактичних рангів від нормативних використовуються коефіцієнти Спірмена та Кендалла.

Якість діяльності організації можна оцінити на основі коефіцієнту кореляції Спірмена тактичного та нормативного порядку руху вибраних показників:

$$\rho = 1 - \frac{6 \sum_{i=1}^n \gamma_i^2}{n(n^2 - 1)} \quad (1)$$

де $y_i = i - x_i$, $i = 1, 2, 3 \dots$ — різниця між рангом та місцем і-го показника, n — число показників, що увійшли в динамічний норматив.

Оптимальним значенням даних коефіцієнтів являється 1, так як в цьому випадку відсутнє відхилення по фактичним рангам від нормативних. За умови, що $\rho \in [-1;1]$, у випадку коли $\rho \leq 0$, зв'язок між значеннями фактичного рангу та нормативного відсутній, що суперечить умовам моделі динамічного нормативу, яку ми використовуємо (тобто кореляція є від'ємною між двома визначеними параметрами). Якщо $\rho > 0$, то тут можуть бути дві умови: неефективності, коли $0 < \rho \leq 0,5$; ефективності, коли $0,5 < \rho \leq 1$.

Оцінкою ефективності виступає оцінка по коефіцієнту кореляції Кендалла фактичного та нормативно впорядкованого, розрахунок якого базується на інверсіях тактичних рангів показників.

$$\tau = 1 - \frac{4 \sum_{i=1}^{n-1} s_i}{n(n-1)} \quad (2)$$

де s_i — число інверсій для i -го показника ($s_i = s_i^+ - s_i^-$), n — число показників, що увійшли в динамічний норматив.

Межі ефективності для даного показника відповідають межам, які були визначені для коефіцієнта Спірмена.

Поєднання цих двох оцінок в одну дають оцінку результативності управління та діяльності організації.

$$P = \frac{(1 + \rho)(1 + \tau)}{4} \quad (3)$$

Використання кожного з даних коефіцієнт при оцінці ефективності управління ДСЕ спрощує формалізацію переходу здійсненого аналізу від розрізнених показників до виведення інтегральної оцінки результативності.

Межі ефективного значення даного показника відповідають межам двох попередніх коефіцієнтів.

Виходячи із формули 1-3 отримуємо наступні результати: $\rho = 0,1$; $\tau = 0,8$ (інверсії рангових показників для розрахунку коефіцієнту Кендела наведені в табл.3); $P \approx 0,5$.

Таблиця 3

Інверсії фактичних рангових значень за коефіцієнтом Кендела

S^+	S^-
4	0
1	2
0	4
2	2
3	1
$\sum_{i=1}^5 s^+ = 10$	$\sum_{i=1}^5 s^- = 9$

За результатами даного дослідження можна зробити висновок, що кореляція між двома групами рангів існує, оскільки отримане значення коефіцієнту має позитивне значення. Тобто наявність такої системи ранжування відповідно до ДН має місце на існування.

Крім того, управління Київським протезно-ортопедичним заводом ведеться на задовільному рівні. Але слід звернути увагу на те, що зростання витрат на активи підприємства йде значно вищими темпами, ніж рівень витрат на утримання персоналу. Крім того темпи зростання виручки від реалізації не забезпечують потреб підприємства, хоча за аналізований період демонстрували позитивні зрушення. Тобто при здійсненні управлінських функції слід звернути увагу на цінову політику запропонованих виробів

даного підприємства, та переглянути соціальні і економічні орієнтири функціонування даного об'єкту ДСЕ.

Висновки науковою новизною статті, на базі проведених досліджень виступає подолання відірваності між мікро - та макрорівнем оцінки ефективності управління унітарними підприємствами ДСЕ. Оскільки досягнення об'єктами управління нормативного значення буде свідчити, що орієнтація суб'єкта управління ДСЕ була спрямована на забезпечення суспільними благами та відстоюванням інтересів розвитку. ДН враховує вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, при цьому дослідження розвитку економічних показників відбувається не статично, як пропонується діючою методикою (на базі аналізу досягнення планових показників), а з врахуванням їх темпів, що дає можливість дослідити динаміку процесу, та зміну суб'єктно – об'єктних взаємовідносин. Тому автор вважає, що дана методика може бути використана як допоміжна при розробці методичних рекомендацій обраного кола питань на рівні держави.

Література:

1. **Варнавский, В.** Государственно-частное партнерство как альтернатива приватизации в инфраструктурном комплексе [Текст] // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – №2. – С. 46 – 52
2. **Виссарионов, А.** Государственный сектор: границы, контроль, управление [Текст] / Федоров И. // Экономист. – 2003. – № 6. – С. 3 – 12
3. **Вербицька, М. В.** Моделі оцінювання ефективності управління державним сектором [Текст] // НВЖ Держава та регіони, серія: економіка та підприємництво. – 2006. – № 6. – С.57 – 61
4. **Герасимчук, З.** Комплексная оценка уровня устойчивого развития регионов Украины [Текст] // Экономика Украины. – 2002. – №2. – С. 34 – 42. – ISSN 0131-775X.
5. **Адміністрація Президента України.** Комплексна оцінка соціально-економічного розвитку регіонів на 2000, 2001 рр. та січень-червень 2002 р. [Текст] / Головне управління з питань економічної політики. – К., 2002. – 20 с.
6. Методичні рекомендації щодо застосування критеріїв ефективності управління суб'єктами господарювання державного сектору економіки від 30 грудня 2003 р. № 1268/8589 Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=6456996.
7. Про затвердження критеріїв ефективності управління суб'єктами господарювання державного сектору економіки від 18.02.03, № 375/2298 / Наказ Міністерства економіки, Фонда державного майна [Текст] // Офіційний вісник України. – 2004. – №1. – Ст. 24.